

mäisellä selauksella. Tällä pyrittäneen yllyttämään teoksessakin mainitun William Burroughsin cut-up tekniikan käyttöön. Lattialle sikiin sokin levinneistä kirjan sivuista — joista useimmissa ei ole sivunumeroita — voi kasata postmodernia palapeliiä, jossa ei ole sivuille ennalta määrättyä paikkaa.

Timo Uusitupa

Populaarikulttuurin genret

BERGER, Arthur Asa. *Popular Culture Genres. Theories and Texts*. Newbury Park, London and New Delhi, Sage Publications 1992. 170 s.

Bergerin populaarikulttuurin lajityyppejä käsittelevä kirja jakaantuu teoriaosaan ja tekstiosaan. Teoriaosuudessa esitellään teoreettinen kalusto, jolla genreen pyritään pääsemään käsiksi. Tekstiosuudessa käydään läpi eri genrejä edustavia yksittäisiä tekstejä, kuten "Murha idän pikajunassa", "Maitan haukka", "Tohtori No", "Maailmojen sota" ja "Frankenstein".

Bergerin kirjan peruslähtökohta voidaan tiivistää seuraavasti:

"Koko populaarikulttuurin olemus on sen kyvyssä tarjota yleisölleen tuntuuden tunnetta, samalla kun tähän tuntuuteen sekoitetaan riittävässä määrin muunteleua kiinnostuksen ylläpitämiseksi. Kaikki populaarikulttuurin muodot tasapainoilevat John Caweltnin sanoin 'inventioiden' ja 'konventioiden' välisellä hienolla nuoralla. Konventiot varmistavat, että kohde lankeaa tunnistettavaan ja mukavaan kategoriaan, kun taas inventiot tarjoavat yllätyksiä, joka erottaa tuotteen monista

muista yleisöstä ja kassamenestyksestä kilpailevista tuotteista. (...) Juuri näiden tunnistettavien kategorioiden, tai genrejen, kontekstissa luodaan kaikki populaarikulttuuri." (vii).

Niin sanotusta formula-kirjallisuudesta teoksia julkaiseen Caweltnin termit "convention" ja "invention" tuovat mieleen James Careyn erottelun "confirmation" vs. "information". Careyllä vanhan, vallitsevan järjestyksen uusintaminen ja vahvistaminen on ensisijainen momentti joukkotiedotustuotteessa ja vasta toissijaisena, johdettuna suureena esiintyy informaatiota: siis uutta ja epätuttua. Uutuudet ja muuntelu ovat olemassa vain konventionaalisen luomaa taustaa vasten. Samaan tapaan jokainen yksittäinen teksti on uusi ja yksilöllinen, mutta kuitenkin se tulee aina ymmärretyksi genren taustaa vasten. Berger käyttää loppupäätelmässään (s. 157) nimenomaan hahmopsykologista kieltä: ei ole olemassa erillisiä figuureja, vaan jokainen hahmo on itse asiassa hahmo/tausta-kokonaisuus.

Genre-teoriaa Berger pitää hyödyllisenä siksi, että se tarjoaa välittävän tason yksittäisen tekstin ja joukkotiedotuksen sekä yhteiskunnan väliin (xiv). Yksittäisestä tekstistä on jättimäinen harppaus joukkotiedotuksen instituutioihin ja tietysti vielä pitempi matka yhteiskunnan rakenteisiin. Genressä yhteiskuntaa voidaan tutkia järkevällä konkreetilla tasolla, ilman että tarvitsisi tuhertaa maan matosena yhden tekstin kimpussa tai että pitäisi hoidella teorian korkeuksissa yleisellä tasolla. Genre-teorian eduksi Berger sanoo myös sen, että se tematisoi tarkasteltavakseen sekä tekstien välisen muotoyhtäläisyyden että sisällölliset viitaukset, eikä vain sisältöpuolta, kuten Bergerin väittämän mukaan intertekstuaalisuuden teoria tekee (xiii).

Uniikki on ylellisyyttä

Genre on siis tekstuaalinen instituutio, jonka sekä tuottajat että kuluttajat jakavat. Kuten kaikki teollinen tuotanto, edel-

lyttää kulttuuriteollisuuskin tiettyjen standardien luomista. Tuottajapuolella voidaan suurissa mitoissa ja menekin kannalta turvallisesti tuottaa geneeristä tuotetta, johon kuluttajat ovat tottuneet ja jota he odottavat. Kuluttaja taas hyötyy siitä, että hän tuotetta valitessaan voi luottaa saavansa tasalaatuisia ja luotettavaa tavaraa, joka tarjoaa ennalta arvatavan tyyppistä mielihyvää (s. 4). Näinhän meidän arkipäivämme toimii liha-tuotteiden, hedelmien, rautanaulojen jne. tuotteiden kohdalla; miksi kulttuuritavara tekisi poikkeuksen? Uniikki käsityö tai taide ovat nykypäivänä kallista ylellisyyttä tyliin Mäntyniemen presidentin virka-asunto.

Berger esittelee genren teoriaa kirjan osassa yksi. Sarjan toimittajan esipuheen mukaan Berger on koonnut yhteen kaikki genren luonnetta ja rakennetta koskevat teoriat (vii). Berger on toimittajan mukaan tehnyt suorastaan "verrattoman palveluksen" yleisölle selittämällä de Saussuren, Proppin ja Econ merkityksen genren tutkimukselle. Tämä viittaa siihen, että kyseessä on varsin populaari, aloitteleville opiskelijoille tai laajalle yleisölle tarkoitettu teos. Kenellekään asiaan hiemankaan enemmän perehtyneelle Bergerin ko. henkilöitä koskeva "selittely" ei tuo esiin kovin paljon uutta.

Teoriaosuuden alkajaisiksi Berger muistuttaa, että termi "genre" on ranskaa ja tarkoittaa lajia, laatua, luokkaa, heimoa, sukua. Sitten Berger nostaa esiin keskiaikaisen kiistan siitä ovatko varsinaisesti olemassa vain yksittäiset, konkreetit oliot, vai ovatko myös yleiskäsitteet, luokat ja lait olemassa. Hieman yllättävästi Berger löytää kiistan ratkaisun ottamalla oppihistoriallisesti takapakkia Aristoteleen konseptualismin. Aristoteles ehdottaa, että jokaisella objektilla on kaksi puolta: aines ja muoto. Kaikella on siis yhtäältä erityisyytensä, yksilöllisyytensä, konkreettisuutensa ja toisaalta yleisyytensä. Ensimmäinen aspekti, jonka voimme AISTIA, kertoo meille että jotakin on olemassa. Toinen aspekti, jon-

ka voimme TIETÄÄ, kertoo meille mitä tuo jokin on (s. 5).

Aristoteleesta voisi lähteä seuraamaan skolastikkojen, Brentanon ja Husserlin kautta kehittyvää intentionaalisuuden teorian linjaa aina kognitiotieteeseen saakka. Tämän mukaan kaikki ymmärtäminen, havaitseminen mukaan luettuna, tapahtuu tyypillistä, normaalia ja yleistä asiantilaa kuvaavien rakenteiden läpi ja avulla. Ts. yleistä ja tyypillistä ilmentävän konseptuaalisen rakenteen läpi katselemme kaikkea erityistä ja ennennäkemättöntäkin. Yksittäisen (uniikin?) kohteen tai tekstin käsittäminen tapahtuu aina yleistyneen, geneerisen kautta. Ymmärtäminen syntyy yksittäisen, maailmassa aktuaalisesti läsnäolevan tekijän ja tietoisuudessa olevan, yleistyneen metaempiirisen tekijän kohtaamisen tuloksena. Tässä mielessä kaikki ymmärtäminen on ”geneeristä”.

Mutta tätä intentionaalisuuden linjaa Berger ei kulje. Sen sijaan hän ihastuu muoto/aines erotteeluun. Looginen jatko tälle muoto -lähtökohdalle on venäläistä formalismia edustavan Vladimir Proppin teoria. Proppin teos ”Kansansadun morfologia” on jo nimensäkin mukaan muoto-oppia. Bergerin kirjan sivuilta saamme n:nen kerran taas silmällä Proppin 31 funktiota. Formalismia Berger työstää strukturalismin suuntaan de Saussuren kautta. De Saussure: ”käsitteet ovat puhtaasti eroihin perustuvia ja ne eivät määrity positiivisen sisältönsä kautta, vaan negatiivisesti suhteessa toisiin systeemin jäseniin”. Näin käsitteen tärkein ominaisuus on ”olla sitä mitä toiset eivät ole”. Näin päästään muotoilemaan Proppin henkilöhaamoja ja toimintoja antagonisista binaarioppositioina (sankari — roisto, auttaa — estää jne.). Berger esimerkittävästi lähestymistapaa Econ varhaisen James Bond analyysin tapaan (s. 13-26).

Proppin jalanjäljissä Berger intoutuu laatimaan populaarikulttuurin lajikuvauksia, morfologiaa. Hän vertaa keskenään esim. westernin, science fictionin, kovaksi keitetyn dekkarin ja agenttitarinan gen-

rejä. Kunkin näistä kohdalla tutkitaan seuraavia tekstin aspekteja: tapahtumaaika, paikka, sankarit, sankarittaret, konnat, sivuhenkilöt, juonet, aiheet, asut, liikumavälineet ja aseistus. Esimerkiksi westernissä on käytössä perinteinen ”six-gun” revolveri, sci-fissa sädease, dekkarissa automaattipistooli ja agenttitarinassa pistooli äänenvaimentajalla varustettuna. Länkkäreissä asukokonaisuuteen kuuluu cowboy -hattu, kovaksi keitetystä taas prototyypillisesti sadetaki. Länkkäri tapahtuu siviilisaation rajalla, sci-fi avaruudessa, kovaksi keitetty suurkaupungissa ja agenttitarina koko maailmassa. (s. 31-33)

Esimerkiksi dekkarigenren Berger jakeaa kolmeen alaluokkaan: klassiseen, kovaksi keitettyyn ja poliisidekkariin. Näiden välillä on olemassa koko joukko erotavia piirteitä. Klassisessa dekkarissa tapahtumapaikkana on suuri kartano, jossa yksityinen, varakas kansalainen (harrastelija) loogisen päättelykykynsä turvin ratkoo rikosta joutumatta koskaan fyysisesti uhatuksi. Kovaksi keitetystä dekkarissa kyyninen ”private eye” tekee työtä rahasta suurkaupungissa ja joutuu aina fyysisesti uhatuksi. (s. 83)

Berger toteaa, että esim. edellä mainittu cowboy-hattu on sausserelaisittain merkittävä, joka merkitsee länkkäri-geneerä (s. 32). Kaanonin mukaan hyvällä coyboylla on vieläpä valkoinen hattu ja pahalla tumma. Tietenkin pelkkä hattu ei yksin riitä länkkäriin geneeristen odotusten aktualisoimiseen, vaan tarvitaan muutakin vihjeistöä. Mutta jos cowboy-hattuinen yksinäinen mies ratsastaa hevosella pieneen rajaseutukaupunkiin, jossa on talleja, saluuna, hotelli kuisteineen, niin silloin geneerinen odotus on jo varma.

Työn toisessa osassa Berger paneutuu kuvaamaan yksittäisten, edustavien tai prototyypisten tekstien juonenkulkua, binaarisia oppositioita ja sitä minkälaisia ehdituksen muotoja teksti työstää tai mitä tyydytyksi se antaa. Käsitteellisesti jatkuu kuvaileva ja morfologinen ote.

Luokitteleva ja staattinen ote

Bergerin työn heikkous on siinä, että se jää vanhan formalistisen ja strukturalistisen teorian mukaisesti staattisen luokittelevaksi. De Saussuren strukturaalinen kielitiede korosti kielen staattista ja synkronista, tietynä ajanhetkenä vallitsevaa horisontaalista järjestelmäuunnetta. Näin diakronian, siis historiallisen muutoksen, variaation ja puhunnan tarkastelu jäi syrjään. Tällaista staattista Lawrence Grossbergin sanoin ”objektiivis-systeemistä” näkemystä on viime vuosina korvannut ”objektiivis-prosessuaalinen” näkemys kielestä. Tällöin kieli näyttäytyy keskeyttämättömän kehityksen tilassa olevaksi representoimisen prosessiksi; kieli on kulloissakin käytännössä ja historiallis- yhteiskunnallisissa konteksteissa harrastettua tilanteenmukaista ja tarkoitushakuista puhuntaa. Prosessuaalismi antaa arvoa Saussuren hyljeksimille puhunnan ja diakronian aspekteille kielessä.

Bergerin luokittelevan ja morfologisen otteen sijaan voisi olla hedelmällisempää lähestyä populaarikulttuurin genrejä prosessuaalisesta näkökulmasta. Berger tuo kirjassaan esiin monia esimerkkejä, jotka todistavat genrejen jatkuvasta kehityksestä ja muotoutumisesta ajan vaatimuksia vastaaviksi. Berger esimerkiksi esittelee Will Wrightin omassa lajissaan mainion strukturalistis-marxilaisen työn *Six-guns and Society* (1975). Wright esittelee kuinka 1930-55 vallitsi klassisen lännenelokuvan kausi sosiaalisen järjestyksen palauttamisen teemoineen, 1950-60 vallitsi kostoteema, josta siirtymävaiheen jälkeen siirryttiin professionaalisten, rahasta työnsä tekevien sankarien kauteen (1958-70). Wright päätelee Levi-Straussia soveltaen, että kunakin aikana luotiin uudenlaista länkkäriä ratkomaan kulloisessakin kapitalismin vaiheessa vallitsevia ristiriitoja.

Ei ole tarpeen mennä 1970-luvun hengessä kapitalismin vaiheisiin, jotka determinoivat tekstien tuotantoa. Sen sijaan voidaan kylläkin Stuart Hallin artikula-

tioteorian mukaisesti todeta, että kunakin aikana diskursseja aktiivisesti artikuloidaan aktueellin tilanteen vaatimusten mukaisesti. Näin voitaisiin ottaa nimenomaan tarkasteltavaksi vaikkapa länkkäridiskurssin muutokset vuosien myötä. Samoin voitaisiin tarkastella dekkarigenren rajua muodonmuutosta klassisesta vaiheesta kovaksikeitettyyn vaiheeseen. Yläluokkaisuus, ummehtuneet kartanot, kontemplatiivinen älyllisyys, englantilaisuus, herrasmiesmäisyys jne. eivät kerta kaikkiaan puhufelleet 1930-luvun amerikkalaista aggressiivis-toiminnallista urbaania miestä: oli jo aika artikuloida diskurssi, joka paremmin vastasi senkerstaista mentaliteettia ja elämisen kontekstia.

Eikä genrejen kehitys ole pysähtynyt nykypäivinäkkään. Tuoreimmista dekkareista havaitsemme, että asiat artikuloidaan nykyään toisin kuin aiemmin. Monien asioiden representaatiot — tapamme esittää/käsittää itsemme, mieheys, naisuus, työ, luonto jne. — ovat muuttuneet ja tulevat muuttumaan.

Erkki Karvonen

Vanhaa viiniä uudessa leilissä

RUUSUNEN, Aimo (toim.). Savitauluista satelliitteihin. Gaudeamus. Jyväskylä 1992. 172 s.

Joukkoviestinnän tutkimuksen läpimurron myötä viestinnän historian tutkimus syrjäytettiin "vanhanaikaisena" ja jätettiin sanomalehtihistorioitsijoille. Tuloksena on monta opiskelijasukupolvea, joille esimerkiksi aika ennen sähköviestintää on lähes tuntematon, ja tämänkin aikakauden alun paikallistaminen saattaa iloisesti heittää vuosisadan verran. Suomenkielisiä oppikirjoja ei yksinkertaisesti ole ollut sen jälkeen kun Pertti Hemänuksen ja Tapio Variksen *Joukkotiedotus eilen ja tänään* (Gaudeamus, 1977) jäi nopeasti kehittyvän viestintäteknologian vauhdista.

Aimo Ruusunen toimittama *Savitauluista satelliitteihin* on teos, jonka tehtävänä olisi täyttää tuo aukko. Kirjoittajat

ansaitsevatkin kiitokset siitä, että ryhtyivät yritykseen. Kirjan saatesanat toteavat, että "Savitauluista satelliitteihin on yleiskatsaus joukkotiedotuksen kehitykseen ihmiskunnan alkuhämäristä satelliitti-aikaan". Näin laaja tehtävänasettelu edellyttää kirjoittajilta paljon. Silti ennako-asenteeni kirjaan oli erittäin myönteinen. Johtavat professorit olivat huomanneet puutteen ja tarttuneet tärkeään tutkimusalaan, josta muita suomenkielisiä kirjoja ei ole saatavana. Valitettavasti jouduin pettymään ennako-odotuksissani ja toteamaan, ettei teos vastaa perusoppikirjalle asetettavia vaatimuksia. Kriitikini kohdistuu erityisesti historiaa käsittelevien artikkeleiden kapeaan teoriapohjaan ja vanhentuneeseen kirjallisuuteen sekä teoksen toimitustyön yleiseen heikkouteen.

Savitauluista satelliitteihin -teoksen esikuvana mainitaan Hemänuksen ja Variksen *Joukkotiedotus eilen ja tänään*. Tosiasiassa kolme artikkelia viidestä on melkein sellaisenaan uusintapainoksia kahdesta 1970-luvulla ilmestyneestä kirjasta: kaksi edellämaitusta Hemänuksen ja Variksen teoksesta ja yksi Yrjö Ahmavaaran ym. *Joukkotiedotus yhteiskunnassa* -kirjasta vuodelta 1971. Mo-

Tiedotustutkimus ilmestyy vuonna 1993 seuraavasti

	deadline	ilmestyy
3/93	31.08.	15.10.
4/93	31.10.	15.12.